

CSEH GÉZA

Egy elfelejtett reformkori színésznő nyomában Horthy Miklós rejtélyes nagyanyja

On the trail of a forgotten actress from the reform era. The mysterious grandmother of Miklós Horthy

Miklós Horthy's mother, Paula Halasy was the daughter of Erzsébet Gärber and József Halasy who were married in 1835. Miklós Horthy tried to get a chamberlain's title from the monarch since the 1890s, but due to the unclarified descent of his maternal grandmother, he was refused until 1913. The article will clear the origin of Erzsébet Gärber. The author identifies her as Elise Gärber, the Austrian dancer and actress, who was one of the best artists of the German-speaking theatres in Vienna, Pozsony (today Bratislava, SK), Buda and Pest. She was born on 1 May 1806 in Vienna and died on 19 March 1882 in the Kékgyöly Street Mental Hospital in Buda. Her father was Johann Gerber, a Viennese occasional attendant, her mother was Theresia Schneider. A record of the Roman Catholic birth register of Kunhegyes made possible to reveal the secret. This record proves, that in 1854 Stanislaus Gerber (Elisabeth's brother, who were visiting his sister) in Kenderes got the unwed Buday Julianna from Tiszaroff with child. Erzsébet Gärber, who was lowborn and two years older than his husband, certainly has erased the baptismal certificate and has changed her birth year on purpose, to hide it from the Halasy kinsfolk.

A kormányzóról írt monográfiák és más publikációk részleteken ismertetik a Horthy család történetét. Mivel a nemességet főúri módon vezették vissza, az életrajzírók, sőt maga a kormányzó sem tartotta fontosnak, hogy emlékirataiban édesanyja ugyancsak nagy múltú családjának, a Halasyaknak leszármazására kitérjen. Ennek a hiányosságának azonban más oka is lehetett. William D. Godsey bécsi történész 2002-ben megjelent tanulmányában, majd 2015-ben az ugyancsak bécsi Erich Körner-Lakatos, neves újságíró a kormányzóról írt kötetében részletesen foglalkozott Horthy Miklós császári-királyi kamarási címének megszerzésével, amelyet szárnysegédi szolgálatának végén, 1913. november 24-én nyert el. Godsey és Körner-Lakatos is kiemelte, Ferenc József a családfán mutatkozó bizonytalanság ellenére ítélte oda Horthynak az egyéni karrierje szempontjából fontos udvari méltóságot. A szabályok értelmében ugyanis az őspróbát az anyai ágra is kiterjesztve, 16 nemesnek született személyt kellett volna kimutatni, ám Horthy Miklós anyai nagyanyja és annak szülei esetében ez nem járt sikerrel.¹

A Halasyak

Halasy Paula, a kormányzó édesanyja apai ágon a katolikus vallású Halasy családból származott. Mivel Magyarországon több Halasy nevű nemesi család élt, a család őse, Halasy

János utódjainak egy része a később szerzett alföldi birtok után *dévaványai* előnévvel különböztette meg magát. Nevüket általában egy „s”-el írták.² *Halasy János*, a család őse 1618. március 10-én II. Mátyás királytól nyert címerlevelet Bécsben.³ (Ezzel szemben a református Horthyak csak 17 évvel később, 1635-ben kapták meg nemesi címerüket.)

A Halasy leszármazottak a 18. században Komárom és Pozsony vármegyében éltek. *Halasy Márton* és *László*, akik testvérek voltak, Heves és Külső-Szolnok vármegyébe költöztek, és 1774-ben igazolták nemességüket. *Halasy Márton* a nagyszombati egyetemen teológiai, Bécsben jogi és bölcsészeti tanulmányokat folytatott, majd bölcsészdoktorátust szerzett. Márton az egri jogi líceumban is tanult. Kiváló képességeire itt figyelt fel Eszterházy Károly püspök és előadások tartásával bízta meg. 1778-ban a tudós Halasy Márton Dévaványán

2 *Komáromy András*: A dévaványai Halasy [család]. *Nagy Iván Családtörténeti Értesítő*, 3 (1901) 79–85.

3 1839-i nemességigazolási irat szerint. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL) R 64 - 2 - 177 - 3. Pócza József, a győri káptalan főjegyzője tanúsítja, hogy Halasy Károly tanácsos a káptalannál megújította és átíratta 1618-ból való nemeslevelét (1832. nov. 25.). A címerfestmény nem készült, de a leírása fennmaradt: „Scutum videlicet militare erectum aurei coloris in lamina nigra oblique ducta, superne leonem argenteum exhibens, scuto imposito (sic!) et galeam militare apertam, regio diademate, medium leonem argenteum sagittam dextro pede tenentem, proferente ornatam. A summitate vero ac cono galeae laciniis seu lemniscis dextris caeruleis et aureis, sinistris rubris ac argenteis in scuti oras fluitantibus, illudque decenter exornantibus”. MNL címereslevél adatbázisa. Az eredeti címereslevél a nyilvántartások szerint nem található a levéltár őrizetében. A címer leírásához vö. *Nagy Iván*: Magyarország családai címerekkel és nemzedéki táblákkal. V. köt. Pest, 1859. 22–23.

1 *William D. Jun Godsey*: Fragment einer Biographie Nikolaus Horthy de Nagybánya und der Wiener Hof. *Wiener Geschichtsblätter*, 57 (2002) 321–328.; *Erich Körner-Lakatos*: Horthy Miklós Notizen & Anmerkungen. Münster, 2015. 43–51.

udvarházat és birtokot vásárolt. Innen ered a Külső-Szolnok megyei Halasy-ág dévaványai előneve. Eszterházy püspök maga mellé vette Halasy Márton világi titkárnak és főispáni jogával élve, kinevezte aljegyzőnek, 1772-ben pedig főjegyzőnek. Egy évvel később másodalispánnak, 1786-ban pedig alispánnak választották. A püspök és a megyei nemesség iránti elkötelezettsége miatt még ugyanebben az évben, amikor a megyegyűléseket feloszlatták, lemondott alispáni állásáról és többé nem vállalt közigazgatási tisztséget. 1796 és 1812 között több alkalommal képviselte megyéjét Pozsonyban, az országgyűlésen. 1797-ben királyi tanácsosi címet kapott. Hét gyermeke közül az egyik, az 1776-ban született *Halasy Károly* ugyancsak az egri jogi akadémián szerezte elméleti jogi ismereteit, és közigazgatási pályája kezdetén édesapjához hasonlóan még Eszterházy Károly püspök-főispán személyes támogatásában lehetett része. Az idős püspök 1799-ben első aljegyzővé nevezte ki, majd 1805-ben Eszterházy utódja, Fuchs Ferenc érsek-főispán már a vármegyei főjegyzői tisztséget töltötte be vele. Halasy Károly 1796-ban mint írnok, 1808-ban pedig mint Heves és Külső-Szolnok vármegye követe vett részt az országgyűlésen. 1811-ben másodalispánnak, 1814 novemberében alispánnak választották Egerben, a tisztújító megyegyűlésen. Alispánsága tíz esztendeje alatt a királyi tanácsosi címet is elnyerte.⁴

Halasy Károly édesapjától örökölte a Horthyak történetében meghatározó kenderesi birtokot. A falu közepén álló régi udvarházat késő barokk stílusú kastéllyá alakította át, amelyet a kormányzó az 1920-as években kibővített. Halasy Károly 1839-ben hunyt el. Csuzy Antóniával kötött házasságából több gyermeke származott, közülük *Halasy József*, a legidősebb fiú 1808. október 15-én Egerben látta meg a napvilágot. Életpályájáról viszonylag kevés adat maradt fenn a levéltárakban. Iskoláit szülővárosában végezhette, 1823-ban jeles eredménnyel fejezte be az egri gimnázium második évfolyamát. A bizonyára igen jó képességű fiatal nemes 1831-ben már alszolgabíró a külső-szolnoki részeket magában foglaló Tiszai járásban. Fiatalabb testvérei közül Gáspár helyettes alispáni, majd törvényszéki elnöki, Ignác táblabírói, a Komárom megyébe költözött Ede alispáni tisztséget töltött be. Halasy József szolgabírói működése idején, 1835. február 4-én a Margitszigettel szemben lévő Budaújlak (német nevén Neustift) plébániatemplomában házasságot kötött *Gärber Erzsébet* bécsi származású és bécsi lakos hölgygel.⁵ Ezután a házaspár Kenderesre költözött és a férj korai, 52 éves korában bekövetkezett haláláig ott laktak. Halasy József bizonyára jól gazdálkodott és szépen gyarapította a családi vagyont. Három gyermekük született: Paula, József és Ida, de fiuk már kéthetes korában elhunyt.⁶ *Halasy Paula*, Horthy Miklós édesanyja 1838. március 18-án, Kenderesen jött a világra, az anyakönyvi bejegyzés szerint tekintetes Halasy József és tekintetes *Gärber Erzsébet* első gyermekeként.⁷

4 *Komáromy A.*: A dévaványai i. m.

5 MNL OL X Mikrofilmtár A0142. doboz. Újlaki Sárlos Boldogasszony Plébánia (korábban Szent Erzsébet Plébánia) házassági anyakönyvei 1830-1856. Pag. 26. 1835. február 4.

6 MNL OL X Mikrofilmtár A0847 doboz. Kenderesi Nagyboldogasszony Plébánia halotti anyakönyvei 1826-1854. 1839. okt. 28.

7 MNL OL X Mikrofilmtár A0846. doboz. Kenderesi Nagyboldogasszony Plébánia születési anyakönyvei 1826-1851. 1838. márc. 18.

A Szabolcs megyei Ramocsaházáról származó *Horthy István* 1857. október 30-án feleségül vette Halasy Paulát. Horthy anyai örökség révén négyszáz hold szántóval és 50 hold rétből álló birtokkal rendelkezett Kenderes kakati határában, míg a Halasy család 1000 holdon gazdálkodott a szomszédos birtokon. Halasy József fiatalabbik lánya, Farkas Ferenchez ment férjhez és a Farkas család ősi fészkeben, a Szabolcs megyei Kenézlőn töltötte életének további részét.⁸ Horthy István és Halasy Paula házasságkötését és a Horthy család birtokszerzését nem fogadta mindenki örömmel. Halasy Ferenc, Halasy József 84 éves nagybátyja keserűséggel írta 1870-ben: „Idegen uralkodik a kenderesi atyám kastélyában [...] fáj szívem sírig ezen a nemzetségünket ért gyászos eseten.”⁹ Horthy István és Halasy Paula házasságából kilenc gyermek született, köztük 1868. június 18-án a testvérek sorában az ötödik, *Horthy Miklós*, Magyarország későbbi kormányzója.

Rejtélyes szál a Horthy-Halasy család őstábláján

William D. Godsey 2002-es említett tanulmányában, majd Erich Körner-Lakatos is részletesen foglalkozott Horthy Miklós császári-királyi kamarási címének megszerzésével, amelyet Ferenc József a családfán mutatkozó bizonytalanság ellenére ítelt oda.¹⁰

William D. Godsey kutatásai szerint *Horthy István* huszárszázados és a testvérénél nyolc évvel fiatalabb Horthy Miklós sorhajóhadnagy már az 1890-es években szerették volna megszerezni a császári-királyi kamarási címet. Horthy Miklós 1896-97-ben anyai nagyanyja nemesi származásának igazolása céljából több alkalommal Baptist Witting, neves bécsi genealógushoz fordult segítségért, ugyanis a Horthy-fivérek kérelmét a kamarási méltóság odaítélése iránt a Gärber ősök körüli tisztázatlanság miatt elutasították. Noha ekkor még 12 nemesi ős kimutatására apai ágon nyolc, anyai ágon négy elegendő lett volna, a bécsi udvarban ellenszenvvel fogadták az alacsonyabb szintűnek tekintett magyarországi és galíciai nemesek próbálkozásait. Horthy haditengerészeti állomáshelyéről, Polából írt leveleiben érdekes családi történetet ismertetett meg Wittinggel, amely szerint Halasy József, a nagyapa egy Teleki grófkisasszonnyal már el volt jegyezve, amikor a család akarata ellenére titokban mégis *Gärber Erzsébet*et vette feleségül. Horthy 1897 januárjáig egyre jobban sürgette Wittinget, hogy illessze már be a nagyanyját valamelyik Gerber nevű család őstáblájába, hogy így végre odaítéljék neki a kamarási címet. Halasy Paula, a Horthy testvérek 1895-ben elhunyt édesanyja legidősebb fiának, Istvánnak korábban elmondta, hogy *Gärber Erzsébet*, az ő édesanyja 1810. május 1-én Bécsben született. A keresztlevelét azonban nem találták meg, csupán a budaújlaki templomban kiállított házasságlevél maradt fenn a kenderesi családi levéltárban. A házasságlevél, amely jelenleg Witting töredékes irathagyatékának részeként a bensheimi „Személyiségtörténeti Intézet”-ben található, a menyasszony nemesi származását nem tünteti fel. Az okmány szerint a házassulók katolikus vallásúak

8 *Nyírvidék*, 1914. nov. 22. 4.

9 *Komáromy A.*: A dévaványai i. m. 82.

10 *W. D. Godsey*: Fragment i. m. 321–328.; *E. Körner-Lakatos*: Horthy Miklós i. m. 43–51.

voltak, a vőlegény nemesi állapotú szolgabíró, a tanúk a Budán és Egerben állomásozó Bentheim-ezred tisztjei.¹¹ A budaújlaki lelkész a menyasszony nevét az anyakönyvben és a házasságlevelében is umlauttal [ä] írta. Horthy Miklós Wittingnek címzett egyik levelében azt állította, hogy édesanyja, Halasy Paula keresztlevelében a szüleinek, vagyis Horthy Miklós nagyapjának és nagyanyjának nemesi címét is feltüntették. A kenderesi születési anyakönyv bejegyzésében a plébános mindkét szülő neve elé „T” betűt illesztett, amely a „tekintetes jelzőt” rövidítette, és ez közvetetten a nemességre utal. Gärber Erzsébetet a titulus férje után is megillette, ám ez nemesi származását önmagában még nem bizonyította. A bécsi genealógus fáradozása nem járt eredménnyel. Witting valamennyi bécsi és Bécs környéki plébánia születési anyakönyvét végignézte, de Gärber Erzsébet nevét egyikben sem találta. 1898-ban a kamarási cím odaítélésének a feltételeit megszigorították. Ezután már 16 nemes felmenő, az apai és anyai ágon egyaránt nyolc-nyolc, vált szükségessé a kamarási cím odaítéléséhez.¹²

Horthy nemcsak Wittinghez fordult segítségért nagyanyja nemesi származásának kiderítésével kapcsolatban. A budapesti Központi Antikvárium honlapján az árverési hirdetések között 2015 óta szerepel egy időközben védetté nyilvánított dokumentum, Horthy Miklós tengerészkapitány levele. A Polában, 1907. január 12-én keltezett, magyar nyelven, kifogástalan stílusban írt levél szerint Horthy Miklós Magasházy Bélát, Borsod vármegye főlevéltárnokát a Gerber ősök nemesi származásának felkutatására kérte és ezért a munkáért 3000 korona tiszteletdíjat ajánlott fel. Horthy vázlatos rajzzal, kérdőjelekkel jelölve ábrázolta is a hiányzó adatokat. Az érdekes dokumentumot a dolgozat végén szó szerint közöljük.

A levél tartalma arra utal, hogy a Horthy fivérek semmi bizonyosat nem tudtak anyai nagyanyjuk felmenőiről. Halasy Paulától, az édesanyjuktól hallott történetet Gärber Erzsébet 1810. évi születéséről már nem tekinthették igaznak, hiszen Witting genealógus kutatásai a bécsi anyakönyvekben eredménytelenek maradtak. Nem tudjuk, hogy Magasházy Béla borsodi főlevéltárnok elfogadta-e a 3000 koronás ajánlatot, és megkísérelte-e a Gärber-ág kutatását, feltárását. Sikerral azonban ő sem járhatott, mivel ezután a Horthy testvérek átmenetileg feladták próbálkozásukat. István sohasem nyerte el a hón áhított címet, jóllehet később a hadseregben ezredesi, az I. világháború alatt pedig tábornoki rangra emelkedett. Horthy Miklós azonban szárnysegédi szolgálata alatt ismét kérelmezte a kamarási méltóság odaítélését. Bizonyára számított Ferenc Józsefhez fűződő személyes kapcsolatára, és az uralkodó jóindulatának köszönhetően 1913 végén el is nyerte az áhított kamarási címet. Az eljárás során Alfred Anthony von Siegenfeld, az őstábla-vizsgálattal megbízott udvari tisztviselő szakmai véleményében csupán formálisnak tekintette a Horthy Miklós anyai ági felmenőire vonatkozó hiányosságokat. Elegendőnek tartotta, hogy Horthy keresztlevelében Halasy Paulát, az édesanyját nemesnek tüntették fel. Megjegyezte azonban, hogy Gärber Erzsébet, az

anyai nagymama és annak négy felmenője esetében a leszámazás nem teljesen bizonyítható.¹³

A Horthy által 1912-ben benyújtott őstábla szerint Gärber Erzsébet (Elisabeth von Gerber) *Josef von Gerber* és *Rosalina von Szládovits* házasságából született, akik 1807. december 27-én, Nagycenken kötöttek házasságot. *Gerber Mihály*, a család őse 1714-ben kapott címereslevelet III. Károlytól.¹⁴ A leszámazási ábrán utólag valaki, talán Siegenfeld vagy az udvari méltóságok elnyerése iránti kérelmekben illetékes Alfred Montenuovo herceg, első főudvarmester két kérdőjelet rajzolt a Gerber-ág fölé. Továbbá Elisabeth von Gerber neve alá odaírta: „A leszámazás a fenti szülőktől nem egészen biztos.” Montenuovo herceg Gärber Erzsébet nemesi származását még Siegenfeldnél is jobban megkérdőjelezte, mégis továbbküldte az aktát Eduard Paar grófnak, az uralkodó főhadsegédjének és Horthy Miklós kérelmét elfogadásra javasolta.¹⁵ Az adatok megbízhatósága valóban több mint kétséges, hiszen a nagycenki plébánia 1807. évi anyakönyvében nem található nyoma a dédszülők házasságkötésének. A lányuk, Elisabeth von Gerber születési adatai kimaradtak a kérelemhez mellékelte leszámazási táblából, mivel csupán Horthy Miklós édesanyjának, Halasy Paulának a születési helyét és dátumát tüntették fel.¹⁶ Az államigazgatásban és a hadsereg tisztikarában a kamarási cím nagy jelentőséggel bírt az egyéni karrier szempontjából. Személyes kapcsolatok kiépítését tette lehetővé a Monarchia legfelsőbb köreivel. Viselői családtagjaikkal együtt részt vehettek az udvari bálokon, és az uralkodó közelében mutatkozhattak a nyilvános rendezvényeken. Horthy Miklós azonban már túlságosan későn, közvetlenül a nagy világháború kitörése előtt nyerte el ezt a magas méltóságot. Udvari bált többé már nem tartottak és Horthy karrierjének alakulásában aligha játszott szerepet a kamarási cím. 1918. február 27-én elsősorban a háború idején szerzett kiemelkedő hadi érdemei, otrantói sikere és vezetői képességei miatt nevezhették ki a császári-királyi hadiflotta parancsnokává.

Ki volt Gärber Erzsébet, a kormányzó nagyanyja?

A kormányzó bécsi származású anyai nagyanyjának személyéről a magyarországi levéltárakban nagyon kevés forrás maradt fenn. A római katolikus egyházi anyakönyvekben csak a házasságkötésével, gyermekei születésével és az elhalálozásával kapcsolatos adatokat rögzítették. A Krisztinavárosi Plébánia anyakönyvi bejegyzése szerint Halasy Józsefné, sz. Gärber Erzsébet római katolikus vallású, bécsi születésű magánzónó 1882. március 19-én a budai Kékgolyó utca 12. szám alatt, dr. Schwartzer intézetében végkimerülés következtében hunyt el. Az anyakönyv szerint 68 éves volt, ami nyilvánvalóan téves adat.¹⁷ A család által közzétett gyászjelentésben már arról olvashatunk, hogy életének 73. évében agyszélhűdésben halt meg. Budán helyezték végső nyugalomra és Kenderesen gyászmisét

11 Halasy József és Gärber Erzsébet eredeti házasságlevelének másolatát Volkhard Huth professzor, a bensheimi kutatóintézet igazgatója bocsátotta a cikk szerzőjének rendelkezésére. Az irat őrzési helye és jelzete: Institut für Personengeschichte (Bensheim, Németország), Sammlung Hans von Bourcy, Faszikel >Gärber 12 Uo.

13 E. Körner-Lakatos: Horthy Miklós i. m. 48.

14 Nagy I.: Magyarország családai i. m. III. köt. 366.

15 E. Körner-Lakatos: Horthy Miklós i. m. 49–50; 265.

16 Uo.

17 MNL OL X Mikrofilmtár A0024. doboz Budapest, Krisztinavárosi Plébánia halotti anyakönyvei 1873-1885. 1882/75. sz. bejegyzés.

tartottak az emlékére.¹⁸ Schwartzter Ottó, a neves elmeorvos magángyógyintézete a jelenlegi Onkológiai Intézet helyén működött, és Gärber Erzsébet itt tölthette élete utolsó éveit. Régebbi keletű elmebetegségére utal a Budapesti Közlönyben, 1869 februárjában megjelent közlemény, amely szerint özvegy Halasy Józsefné, Gärber Erzsébet részére egy vagyoni perrel kapcsolatban Babics István egri ügyvéd személyében gyámot jelöltek ki.¹⁹ Valószínűleg már akkor sem tudta önállóan intézni az ügyeit. Tíz évvel később pedig, 1879. augusztus 16-án hozott határozatában a Budapesti Királyi Törvényszék elmebetegség miatt helyezte gondnokság alá.²⁰ Ekkor kerülhetett be a Kék golyó utcai elmeorvosintézetbe. Ám azt nem tudjuk, hogy időskori agyvérzés, vagy örökletes idegi, esetleg a magánéletével kapcsolatos problémák miatt került ebbe az állapotba az időszűdő asszony. Horthy Miklós nagyanyjának múltja a fenti adatok kivételével talán örök időkre homályban maradt volna, ha a kamarási méltóság elnyerésével kapcsolatos őstábla hiányossága a hitleri Németországban nem keltik fel egyesek figyelmét.

A *Kanadai Magyar Munkás* hírlap 1939. február 14-i számában Lukács J. György szerkesztő *Krónika* című cikke Németország magyarországi befolyásának növekedését ismertette. A kormányzóval szemben meglehetősen rosszindulatú és negatív érzésektől befolyásolt szerzőtől az alábbiakat olvashatjuk: „[a német nácik] szítják a zsidóellenes hangulatot, szervezik a rohamcsapatokat, a kormánnyal szemben kikényszerítik a sajtó- és szólásszabadság látszat-foszlányainak eltüntetését, sőt odáig mennek szemtelenségükben, hogy úgy pletykálnak, mintha Horthy nagyanyja zsidó lett volna. A nácik még Horthy személyét sem kímélik, rá is húzzák a vizes lepedőt, bár származása körül nincs hiba. Családja elszegényedett földesúri család mely szerfölött büszke a »kutyabőrre«, azaz, hogy családjuk 700 évre vezethető vissza »törés nélkül.«” Az idézett szöveg szerint Kanadáig eljutott a nácik által terjesztett hír a kormányzó nagyanyjának állítólagos zsidó származásáról. Ezt a feltételezést azonban az emigráns lapszerkesztő maga is tagadta, sőt a zsidókra nézve egyenesen sértőnek tartotta.²¹

Gärber Erzsébet személyével a hitleri Németországban később is foglalkoztak. Az osztrák származású Edmund Glaise von Horstenau tábornok, 1938-ig a bécsi Kriegsarchiv igazgatója, majd az 1940-es években Németország rendkívüli meghatalmazottja volt Zágrábban. 1944 őszén Ante Pavelic horvát államfő kérésére visszarendelték Németországba, mivel az usztasák vérengzéseit, különösen a szerb és zsidó gyermekek tömeges legyilkolását a sziszeki haláltáborban, helytelenítette. A nürnbergi perben tanúként hallgatták ki. Horstenau 1946 nyarán azonban, amikor megtudta, hogy az Anschluss előkészítésében való közreműködéséért Bécsben bíróság elé akarják állítani és súlyos ítéletre számíthat, öngyilkosságot követett el. A tábornok feljegyzéseit és emlékiratait Peter Broucek bécsi levéltáros szerkesztésében az 1980-as években, három vaskos kötetben jelentették meg. A harmadik kötet 520–521. oldalán Horthy Miklós származásával kapcsolatosan rendkívül érdekes, a kormányzó

nagyanyjára vonatkozó részletet olvashatunk. Horstenau Bécsben, 1945. január 21-én jegyezte fel ezeket a sorokat, amelyben Ruzskay Jenővel, az SS szolgálatába szegődött magyar tábornokkal²² egy nappal korábban folytatott beszélgetését idézte fel:

„Ruzskay érdekes dolgot mesélt el nekem a Horthy-problémáról. 1936 körül Horthy nagyon megváltozott. Korábban szinte egyáltalán nem engedte, hogy a családja beleszóljon [a politikába]. És akkor hirtelen minden megváltozott. Teljesen elzárkózott a külvilágtól. Még a legmagasabb szintű katonai vezetők is csak rövid, pusztán formális audienciákon láthatták őt. A [budai] vár a különpolitika teljesen elzárt területévé vált, ahová a legszűkebb körön kívül senki sem nyert betekintést. Ennek a hirtelen változásnak az oka talán egy családi titokban rejlik, ami azonban nem Horthy feleségével, hanem magával vele [Horthyval] kapcsolatos.

Mint ismeretes, Horthyné származása szerint Burgli [Purgly]. A Burgli [név] svájciasnak tűnik. A dédnagyapja svájci gazda volt,²³ akit valamelyik magyar arisztokrata a svájci tehenészet meghonosítása céljából a pusztára hozott és ő [Purgly] ott tekintélyt és vagyonot szerzett. Horthy birtoka ebből az örökségből származik. Noha a Burgli családot rokoni szálak fűzték a szomszéd [birtokos] zsidó Wodianerekhez, vérségi kapcsolatba nem kerültek egymással.

Az elmúlt év [1944] elején derült ki, hogy anyai ágon Horthy nagyanyja születési neve szerint Lisl Gerber állítólag táncosnő volt, Horthy anyai nagyapjával Óbudán, egy kétes hírű templomban házasodott össze, s a házassági anyakönyvben csak a neve van feljegyezve és semmi más. Horthyból hogy lehetett mégis kamarás? Már fiatal tiszt korában is megpróbálta a címet megszerezni. Ám akkor nem járt sikerrel. 1914-ben [sic] azonban, amikor az idős császártól szárnysegédi szolgálatának letöltése után elköszönt, az uralkodó szokás szerint megkérdezte tőle, van-e valamilyen kérése. És Horthy újra megemlítette, hogy kamarás szeretne lenni. Mivel ez idő tájt kevés magyarnak ítélték oda a kamarási címet, Horthy megkapta azt. Most arra gondol Ruzskay, vajon a zsidók nem jöttek-e rá korábban Horthy családfájának erre a hiányosságára, mint a politikai ellenfelei²⁴ és nem zsarolták-e éppen 1936 óta ezzel. (Jelenleg nem tudom, hogy Horthy nagyanyjáról, vagy anyjáról volt-e szó.) Egyébként Horthy megnyugodhatott, mivel idegen államok vezetőinek esetében, amennyiben megjátsszák a hű szövetségest – lásd Ante Pavelicet – elnézőek vagyunk.”²⁵

Ruzskay tábornok feltételezése, amely szerint a Horthy Miklós államfői magatartásában 1936-ban bekövetkezett változást egy esetlegesen akkor kiderült családi titok okozta, aligha állja meg a helyét. A kormányzó ekkor még igyekezett megakadályozni a túlságos közeledést a náci Németországhoz.

18 Országos Széchényi Könyvtár, Plakát és kisnyomtatvány tár. Gyászjelentések. Halasy Józsefné Gärber Erzsébet gyászjelentése, Kenderes, 1882. <https://dspace.oszk.hu/handle/123456789/262755> (hozzáférés: 2018. okt. 16.)

19 *Budapesti Közlöny*, 1869 (3) február 14. 448.

20 *Budapesti Közlöny*, 1879 (13) december 25. 10126.

21 *Canadian Hungarian Worker*, 1939. február 14. 6. <http://newspapers.lib.sfu.ca/kmm1-21574/page-6> (hozzáférés: 2018. okt. 16.)

22 Ruzskay Jenő honvéd-altábornagy, 1940-ben szélsőjobboldali tevékenysége miatt nyugállományba helyezték. 1945-től Obergruppenführer, a magyarországi SS alakulatok főfelügyelője, majd a XVII. SS hadtest parancsnoka. 1946-ban mint háborús bűnöst kivégezték.

23 A Purgly-család ősei Bajorországban éltek.

24 Ruzskay bizonyára a magyarországi szélsőjobboldaliakra gondolt mint Horthy politikai ellenfeleire. Ezek szerint ők már hamarabb foglalkoztak a kormányzó családfájának hiányosságaival, mint a németek.

25 *Peter Broucek*: Ein General im Zwielicht. Ein General im Zwielicht. Die Erinnerungen Edmund Glaises von Horstenau. Band 3: Deutscher Bevollmächtigter General in Kroatien und Zeuge des Untergangs des „Tausendjährigen Reiches.“ Wien, 1988. 520–521.

Ezért korlátozhatta a személyes érintkezését a hadsereg németbarát és szélsőjobboldali vezetőivel. Nem véletlen azonban, hogy a Horthy Miklós származása körüli bizonytalanság éppen 1939 elején és 1943–1944 fordulóján váltott ki érdeklődést a németországi vezető körökben. Horthy és legbizalmasabb hívei a 30-as évek végén még nem kötelezték el magukat teljesen Németország mellett. Horthy Miklós Imrédy Béla miniszterelnököt dédszülei zsidó származásának ürügyén kényszerítette lemondásra. Öt évvel később a németek és talán az ő megbízásukból a Ruszkay tábornokhoz hasonló magyar szélsőjobboldaliak is, a szövetségeseknél tett békepuhatolozások miatt kutathattak terhelő adatok után a kormányzó múltjában. Kompromittáló dokumentumok nyilvánosságra hozatalával ellehetleníthették volna a politikai helyzetét. Horstenua megjegyzése, amely szerint Horthy megnyugodhatott, mivel Ante Pavelichez hasonlóan elnézőek voltak vele a németek, egyértelművé teszi, hogy Horstenua a kormányzó feltételezett zsidó gyökereire célzott naplójában. Ugyanis Pavelic felesége anyai részről zsidó származású volt, ami felett a német politikai vezetés nagyvonalúan szemet hunyt. Ugyancsak erre utal, hogy Horstenua nem emlékezett már, hogy a Ruszkay Jenővel előző nap folytatott beszélgetésen Horthy nagyanyjáról, vagy anyjáról volt-e szó. Amennyiben Gärber Erzsébet zsidó családban született, a zsidótörvények szerint a lánya, Halasy Paula félzsidónak, a kormányzó pedig zsidó vonatkozású személynek számított volna. Nem beszélve arról a lehetőségről, ha Gärber Erzsébet ki sem keresztelkedett, akkor az 1835-ben kötött házasság érvénytelennek minősül és az utódokat jogi értelemben nem tekintették volna a Halasyak törvényes leszármazottainak. Ám erre nincs semmi bizonyíték, és arra sem, hogy a németek Horthy Miklóst ilyesmivel valaha is zsarolták volna. Horstenua feljegyzései konkrét adatok nélkül nem elégségesek a kormányzó származásának megkérdőjelezéséhez. Lehetőség adnak viszont Halasy Józsefné sz. Gärber Erzsébet férjhezmenetele előtti életpályájának megismeréséhez.

Horthy Miklós anyai nagyanyja a legnagyobb valószínűség szerint *Elise Gärber* osztrák színésznő volt, akinek Edith Futter színháztörténész a bécsi Lipótvárosi Színház legjelentősebb színésznőiről írt és 1965-ben megjelentetett doktori értekezésében részletesen ismertette művészi pályáját. Ám Elise Gärber születésének helyéről és időpontjáról, továbbá későbbi sorsáról nem közölt adatokat. Elise, akit Bécsben a fiatalsága és kedvessége miatt Lisl, Lieschen vagy Lisi néven is emlegettek, először a Józsefvárosi Színházban játszott gyermekszerepeket, majd 1821-ben a Lipótvárosi Színház társulatába lépett át. Az első két esztendőben pantomim szerepekben és statisztaként alkalmazták. 1824-ben már táncosnőként aratta első jelentősebb sikereit és vált ismertté a bécsi színházi közönség előtt. A *Természet Hangja* című darabban művészi színvonalon előadott szólótáncáról a színházi kritikusok elismerően írtak. Ebben az időszakban kezdte prózai színészi szárnypróbálgatásait, kezdetben csekély sikerrel. A kritikusok inkább a táncot és a pantomimot ajánlották neki, és javasolták, hogy tanuljon meg beszélni, mielőtt prózai szerepet elvállal. Elise Gärbert nem törte le a kudarc, hanem óriási szorgalommal idősebb színésztársai példája nyomán képezni kezdte magát. Ferdinand Raimund, a színház rendezője, későbbi igazgatója támogatta és további szerepeket adott neki. 1824. december 17-én a *Varázslókirály gyémántja* című színműben Röschen szerepében már sikeresen lépett fel.

A bécsi *Allgemeine Theaterzeitung und Unterhaltungsblatt* című színházi lap karácsonyi számában megjelent cikk szerint Gärber szép osztrák dialektusú beszédén nem érződött semmi közönségesség, vagy cseh–morva akcentus. A zenei képzést azonban továbbra is javasolták számára. 1825-től már nem vállalt pantomim szerepeket és folyamatosan mint komika és szubrett tűnt fel különböző darabokban. Betegség vagy távollét esetén a legkiválóbb színésznők, Therese Krones és Katharina Ennöckl főszerepeit is átvállalta és sikeresen helyettesítette őket. Rendkívüli szellemi képességeit bizonyítja, hogy szükség esetén két óra alatt bármilyen szerepet meg tudott tanulni, de előfordult, hogy csupán fél óra állt a rendelkezésére. A bájos, csinos és cserfes Lisi mesejátékokban, vígjátékokban és romantikus darabokban egyaránt kitűnt. Kiválóan táncolt és szépen énekelt. Eredeti humora a paródiákban különösen érvényesült. Nagyon jól utánozta a Bécsben komikusan hangzó berlini tájszólást. Karrierjének kiteljesedését jelentette Lujza szerepe az 1828 augusztusában bemutatott *Ármány és szerelemben*. Szinte minden alakításában jól megállta a helyét, ám önálló és kimagasló színészi karakterre mégsem vált. A kritika szerint a főszerepekben is kiválóan pótolta Therese Kronest és másokat, de ekkor már gyülekeztek a felhők a Lipótvárosi Színház felett. A legnevesebb régi színészek meghaltak vagy kiöregedtek és a nézőközönség fogyatkozni kezdett. Ferdinand Raimund az épület bérleti díját nem tudta rendszeresen fizetni, ezért lemondott. Rudolf Steinkeller, a színház új vezetője a színészek jelentős részét, köztük Gärbert is, indoklás nélkül elbocsátotta. A sokoldalú és elismert fiatal színésznőt azonban más társulatok szívesen fogadták. Előbb a bécsi Józsefvárosi Színházban kapott vendégszereplési lehetőséget, majd rövidebb ideig Pesten és Pozsonyban játszott. 1829 tavaszán hosszabb időre leszerződött a Budai Német Színházhoz.²⁶ Az *Allgemeine Theaterzeitung* cikke szerint a budai színház jól járt Gärberrel, mivel a publikum jó vígjátékokra vágyik.²⁷ A magyarországi városokban többnyire a legjobb szerepekkel bízták meg. Pozsonyban azokban a darabokban is játszhatott, amelyekben korábban Bécsben Katharina Ennöckl-nek, a Lipótvárosi Színház gyöngyszemének nevezett színésznőnek tartották fenn a főszerepeket.²⁸

Elise Gärber a Budai Német Színházban 1829 májusában Ferdinand Raimund *Az Alpok királya és az emberglyűlő* című romantikus mesejátékában Lieschen szerepében lépett fel először.²⁹ A Budapest Főváros Levéltárában található iratok szerint a színház legjobban fizetett művészei közé tartozott. 1830-ban havi 120 forint gázsit folyósítottak részére. Ez az összeg 1831 áprilisában 100 forintra csökkent, de még így is jóval magasabb volt, mint más színésznők jövedelme.³⁰ A színházat a legjelentősebb arisztokrata családok tagjai is rendszeresen látogatták. A bérlettulajdonosok névsorában Festetitsék, Nádasdyak, Perczelek, Zichyek, Sándor Móric az Ördöglovas, Széchenyi István gróf és Ferdinánd főherceg nevét is feljegyezték. 1831.

26 Edith Futter: Die bedeutendsten Schauspielerinnen des Leopoldstädter Theaters in der Zeit von 1800 bis 1830. Diss. Univ. Wien. Wien, 1965. 6–10.
27 Allgemeine Theaterzeitung und Originalblatt für Kunst, Literatur und geselliges Leben. (a továbbiakban: AT) 1829. máj. 2. 214.

28 E. Futter: Die bedeutendsten i. m.

29 AT 1829. máj. 28. 262.

30 Budapest Főváros Levéltára (a továbbiakban: BFL) IV. 1002. hh. Színházügyi iratok 7. doboz: 7346/1830. 918. lap, 7351/1830. 1123. lap, 8. doboz: 16; 204; 217. lap.

szeptember 1-én az *Allgemeine Theaterzeitung* Gärber küszöbön álló budai távozásáról tudósított.³¹ A színésznőt Paul Rainoldi direktor Pozsonyba hívta, mivel a társulatában kevés komikus és táncos színész volt. A koronázóvárosban rövidesen ő lett a legkedveltebb színész. Elsősorban táncos fellépéseinek, különösen szólótáncainak köszönhető sikerét.³² 1834 márciusában Elise Gärber Taglioni romantikus balettje, a *Sylphide* főszerepében Pesten hódította meg a Német Színház közönségének szívét. A darabba beillesztett walzer dalt a közönség tapsvihara közben meg kellett ismételnie. Nagysikerű vendégszereplése után a pesti színház leszerződtette.³³ Az *Allgemeine Theaterzeitung* 1835. január 27-ei számában utoljára olvashatunk Elise Gärberéről.³⁴ Ezután nem tűnik fel többé a neve az újságokban. További sorsa ismeretlen maradt a bécsi kritikások és a későbbi színház történetesek előtt is. A levéltári források és Horstenau tábornok feljegyzései azonban együttesen arra utalnak, hogy a neves színésznő 1835. február 4-én Halasy József földbirtokoshoz, Horthy Miklós anyai nagypapjához ment férjhez, és ezzel végleg feladta művészi karrierjét. A Pesti Német Színház almanachja szerint Elise Gärber 1835 húsvétja után négy másik színésszel együtt távozott a társulattól.³⁵

Horstenau tábornok igazat állított, a kormányzó nagyanyja valóban táncosnő volt. Ám a legjobbak egyike a bécsi, pozsonyi, budai és pesti színházakban. Sikeresen megállta helyét a prózai darabokban is. Sajtó- és levéltári források alapján sajnos nem deríthető ki, hogy az érzelmek mekkora szerepet játszottak élete nagy döntésében, a házasságkötésben. A német színjátszás ekkor már leszálló ágba került Magyarországon. Épült a Magyar Játékszín, a Nemzeti Színház elődje Pesten. A Budai Német Színház épületbérleti gondokkal küszködött és a Pesti Német Színháznak sem lehetett reményteljes a jövője.³⁶ A vőlegény, Halasy József családjában a színház szeretete hagyománynak számított. Édesapja, Halasy Károly már 1818-ban 50 forintot ajánlott fel a Magyar Nemzeti Színház építésére, ám ezt az összeget a színházépítés kései megvalósulása miatt csak 1837-ben kellett befizetnie.³⁷ Fia, az ifjú alszolgabíró bizonyára gyakran látogatta a Pesti Német Színház előadásait, és ekkor szerethetett bele a fiatal bécsi színésznőbe. Gärber Erzsébet származása azonban sokáig rejtélyes maradt. Az esetleges zsidó eredet nem bizonyítható, valószínűleg csupán politikailag célzatos feltételezésről lehetett szó az 1930-as évek végén. A *tímár* foglalkozást jelentő, Gärber név a zsidók számára 1787-ben engedélyezett családnevek közé tartozott és a cseh–morva területen gyakran előfordult. Ám a katolikusok és az evangélikusok közül is sokan viselték. Az umlautos

és „e”-vel írt változat egyaránt elterjedt, de Elisabeth Gärber mindig az előbbi használta és a színházi kritikákban is így szerepelt a neve. Így írta alá a nevét egy 1830. december 31-én, Pesten keltezett és a Bécsi Városi Könyvtár kéziratgyűjteményében őrzött levelében is, amelyben Adolf Bäuerle lapszerkesztőtől az *Allgemeine Theaterzeitung* számainak megküldését kérte. A levél igazi érdekességét nem annyira tartalma, mint zárópecsétje jelenti. Aligha valószínű, hogy a színésznő saját címeres gyűrűjét nyomta bele a vörös viaszba. A címerpajzs fölött jól látszik a korona, ami a nemesi származásra utal.³⁸ Meg kell azonban említenünk, hogy Ausztriában egyes polgárcsaládok is koronás címerrel rendelkeztek. A pajzsban ábrázolt kép sajnos nem kivehető, ám a pecsét felső részében ágaskodó ló, oroszlán vagy szarvas alakja látható. A Halasyak címerében is álló oroszlán szerepel, de ekkor, több mint négy évvel házasságkötésük előtt nem valószínű, hogy Halasy József és Gärber Elisabeth már szorosabb kapcsolatban álltak volna egymással és a színésznő a Halasyak címeres pecsétjét használta volna. Az 1714-től a magyar nemesek között számon tartott Gerber család címerével a színésznő levelének zárópecsétje nem mutat hasonlóságot. A magyarországi Gerberék egyébként is mindig „e” betűvel és sohasem umlauttal írták a nevüket. Ám Halasy-né házasságlevelében és az 1882-ben bekövetkezett halálát hírül adó gyászjelentésben is a *Gärber* névalak olvasható. Ez is alátámasztja, hogy az osztrák színésznő volt Horthy Miklós nagyanyja, másrészt viszont cáfolja, hogy a kamarási kérelemben feltüntetett állítólagos magyarországi Gerber család leszármazottja lett volna. Ugyanakkor a koronás pecsétlenyomat az umlautos névalakkal együtt még nem bizonyítja az osztrák, vagy német nemesi eredetet.

Halasy József, a kormányzó anyai nagypapja 1860. december 10-én Bécsben hunyt el. Nem Kenderesen, hanem Kötelen, a Halasy család kriptájában helyezték végső nyugalomra.³⁹ Elképzelhető, hogy Halasy gyógykezelés céljából utazott Bécsbe? Erre a levéltári források sajnos nem adnak választ.⁴⁰ A feleség, Gärber Erzsébet személyével kapcsolatos titkolózás a mai felfogás szerint kevésbé érthető, hiszen neves táncosnő és elismert színésznő volt. A színésznői múlt a nemesi-dzsentri családokban, nem beszélve a bécsi udvari körökről mégis rossz csengésűnek számított és szabados, szinte erkölcstelen életvitelt sejtetett. A társadalmi korlátokat félresöpör szerelmi házasságot pedig abban a korszakban egyenesen botrányosnak tekintették. A budaújlaki házassági anyakönyvben a lelkész sem tüntette fel a menyasszony foglalkozását, és ennek alapján állította ki a házasságlevelet, amelyet a titokban egybekelt fiatalok a Halasy családnak Egerben és Kenderesen bemutatnak. Gärber Erzsébet időskori szellemi elborulása ugyancsak hozzájárulhatott a személye körül kialakult családon belüli titkolózáshoz. A menyasszony esetleges zsidó származása pedig, amiről egyébként a náci homályos feltételezésein kívül, nincs semmilyen adat, végképp vállalhatatlan lett volna egy magyar

31 AT 1831. szept. 1. 428.

32 AT 1833. márc. 19. 231.

33 AT 1834. márc. 28. 250.

34 AT 1835. jan. 27. 74.

35 Almanach des königl. städt. Theaters in Pesth unter Direction des Herrn Fedor Grimm. Allen Freunden der Kunst mit Hochachtung gewidmet von Paul Wilhelm und Carl Römer Souffleurs, Pesth 1834. vom ersten December 1834 bis letzten November 1835. 15.; Deutsche Theater in Pest und Ofen, 1770–1850. (Hrsg. von Hedvig Belitschka-Scholtz–Olga Somorjai. Budapest, 1995. II. 1166. oldalán közölt adat szerint Elise Gärber 1839-ben a Pesti Német Színház tagja volt. Ez azonban elírás, vagy téves adatközlés lehet, mivel a színház évente kiadott almanachjaiban Gärber neve 1835 után többé nem szerepel.

36 BFL IV. 1002. hh. Színházügyi iratok 9. doboz: 7. lap.

37 Magyar Nemzeti Levéltár Heves Megyei Levéltára IV. 1. a. Heves és Külső-Szolnok Vármegye Nemesi Közgyűlésének jegyzőkönyvei 1837/725.

38 Wiener Städtische Bibliothek, Handschriftensammlung; Nachlaß Adolf Bäuerle LQH0043918 – Brief von Elise Gärber an Adolf Bäuerle 31. 12. 1830.

39 Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára (a továbbiakban: MNL JNSZML) XXXIII. 1. A Kenderesi Római Katolikus Egyház halotti anyakönyvének másodpéldánya 1860/1080. sz. bejegyzés.

40 A halál okaként az anyakönyv galandférgességet jelöl meg, de ebből további következtetéseket a fertőző betegség gyógyítására, a gyógykezelés helyszínére nézve nem vonhatunk le.

középnemesi családban. Feltételezhetjük, hogy Horthy Miklós többet tudott anyai nagyanyja életéről, mint amennyit Witting genealógussal közölt. Tánconői, színésznői múltjáról valószínűleg hallhatott. Mégsem írhatott le mindent a Polából küldött leveleiben, mivel ezzel céljának sikerét, a kamarási méltóság elnyerését veszélyeztette volna. Ám a Horthy fivérek nagyanyjuk származásáról és a Gärber családról már aligha rendelkeztek pontos információkkal. Erre utal a Magasházy Béla borsodi főlevéltárnoknak írt levél, amelyben Horthy Miklós Gärber Erzsébet születését 1797 és 1825 között, elképesztően tág időintervallumban adta meg. Eszerint Halasy József és felesége még a saját leszármazottaik, gyermekeik és közvetlen az unokáik előtt is megőrizték titkaikat. Horthy Miklós vaktában tapogatózva egy nemes őst keresett, aki beilleszthető a hiányos őstáblába, ugyanakkor, a Halasyakról, a Horthyakról és a másik nagyanya, Puky Amália származásáról pontos családfa állt a rendelkezésére.

A Gärber Erzsébet körüli titok feltárását végül egy, a kunhegyesi római katolikus plébánia születési anyakönyvében olvasható bejegyzés tette lehetővé. 1854. december 7-én Augustina néven Kunhegyesen anyakönyvezték *Gerber Szanislaus* római katolikus kenderesi férfi, vélelmezett apa és Buday Julianna tiszaroffi leányanya gyermekét.⁴¹ Házasságon kívüli születések esetében ritkán fordult elő, hogy az apa neve alig több mint egy év múlva a Wiener Zeitung gyász híreibe bukkan fel. A lap szerint Stanislaus Gerber 49 éves matróz, mannswörth-i lakos tüdőödéma következtében egy bécsi polgári szeretetotthonban elhunyt.⁴² Stanislaus Gerbert 1807. december 2-án Bécs 4. kerületében, Wieden városrészben keresztelték meg. Apja *Johann Gerber* alkalmi szolga, anyja *Theresia Schneider* volt.⁴³ Másfél évvel korábban, 1806. május 2-án a szülők *Elisabeth* nevű lányát a Szent István-székesegyház plébániáján jegyezték be a születési anyakönyvbe, mivel a katolikus vallású, szegény sorsú család ekkor még Bécs központi részén lakott.⁴⁴ 1854 elején Stanislaus Gerber bizonyára a nővérénél, Halasy Józsefnél, sz. Elisabeth Gärbernél Kenderesen tartózkodott, amikor teherbe ejtette a tiszaroffi Buday Juliannát. Innen azonban, valószínűleg a botrány kirobbanása miatt, távoznia kellett. Witting genealógus az 1800-as évek végén hiába nézte át valamennyi bécsi plébánia 1810-ben keletkezett anyakönyvét, hiszen Horthy Miklós nagyanyja pontosan négy évvel korábban, 1806. május 1-jén jött világra. Ezért kaphatott már 1821-től felnőtt pantomim szerepeket a bécsi Lipótvárosi Színházban, ami egy tizenegy éves kislány esetében elképzelhetetlen lett volna. Gärber Erzsébet valószínűleg szándékosan tüntette el a keresztlevelét és másította meg a Halasy rokonság előtt születésének évét, ugyanis alacsony származású és ráadásul két

41 MNL JNSZML XXXIII. 1. A Kunhegyesi Római Katolikus Egyház születési anyakönyvének másodpéldánya 1854/83. sz. bejegyzés. – A lelkész az apa nevét a Szaniszló szerint kissé magyarosítva Szanislaus-nak írta. A tiszaroffi katolikus lakosokat a kunhegyesi plébánián anyakönyvezték.

42 *Wiener Zeitung*, 1856. március 12. 9.

43 Diözesenarchiv Wien, Digitalisierte Matriken (Matricula online) Pfarre Wieden, Taufbuch 1807. Seite 148. 2. Dezember 1807. Az apa, Johann Gerber nevét nem umlautos alakban tüntették fel.

44 Diözesenarchiv Wien, Digitalisierte Matriken (Matricula online) Pfarre St. Stephan, Taufbuch 1806. Seite 145. 2. Mai 1806. Elisabeth Gärber születési adatainak bejegyzése. Az apa nevét umlauttal jegyezték fel. Mivel Johann Gärber foglalkozása lánya és fia születésekor alkalmi szolga, felesége neve pedig Theresia Schneider volt, csakis ugyanarról a személyről, illetve családról lehet szó.

évvel idősebb is volt a férjénél. A feltételezést, amely szerint Elise Gärber volt Magyarország kormányzójának nagyanyja, egy bécsi levéltári forrás is alátámasztja. Elise másik testvére, az 1809-ben született Franz Gärber hajósinas bejelentett lakóhelye 1829-ben a Leopoldstadt 511. sz. házban, a Komödiengasse és a Jägerzeile sarkán, a Leopoldstädter Theater színészei által lakott épületben, volt. Itt keresték őt egy katonai összeírási ügyben.⁴⁵ A hajósinast bizonyára a nővére fogadta be, másképpen aligha kerülhetett volna a neves bécsi színészek otthonába.

Zsidó gyökerekre azonban semmilyen anyakönyvi bejegyzés, vagy más levéltári adat nem utal. Ez csak a náci és a magyar szélsőjobboldal egyes vezetőinek fejében fordult meg, amivel a kormányzót esetleg zsarolhatták volna. Ám azt ők sem tudták, hogy milyen családból származott Horthy Miklós nagyanyja és ez a bizonytalanság adhatott alapot különböző feltételezésekre.

FÜGGELÉK

HORTHY MIKLÓS LEVELE MAGASHÁZY BÉLA, BORSOD VÁRMEGYEI FŐLEVÉLTÁRNOKNAK⁴⁶

Pola 12/I. 907

Mélyen tisztelt uram!

Unokafivérem Halasy József ajánlására vagyok oly bátor egy kérés-sel felkeresni,–

Bátyámmal a kamarásságért akartunk folyamodni, azonban megakadtunk. Úgy az apai, mint a direkt anyai ágon körülbelül a duplát tudnánk kimutatni, de anyám anyja dévaványai Halasy Józsefnek szül. Gerber Erzsébet családjáról nem vagyunk képesek adatokat szerezni.–

Szükség volna Gerber Erzsébet nemességét, ki 1795 és 1822 között született, megállapítani és szüleit, mint nagyszüleit kihozni.

Gerber [nagyapa 1] ? [nagyanya 1] ? [nagyapa 2] ? [nagyanya 2]
Gerber [apa] ? [anya]

Gerber Erzsébet

[gyermek, Horthy Miklós nagyanyja]

Igen lekötelezne, ha ezen nem egyszerű munkát átvenné, és ha júniusig sikerülne a dolgot úgy nyélbe ütni, hogy az „Oberst Kämmereramt” a bizonyítást elfogadja, örömmel vagyok hajlandó 3000 (háromezer) koronát áldozni.–

Mielőbbi szíves választát elvárva vagyok tisztelő híve

*Horthy Miklós
cs. és kir. tengerészkapitány*

Címem: Nikolaus v. Horthy

K. u. K. See-Offizier

Pola

Via Milizia

45 Wiener Stadt- und Landesarchiv, Serie 1.1.8.A102/1 Konstruktionsbogen Leopoldstadt 1805–1856. No. 511. 1805–1856. 42. BI CLP 511/1-511/42.; *Wiener Zeitung*, 1829. szept. 3. 12.

46 Központi Antikvárium Budapest, 2015. december 4. 137. árverés, 71. tétel: Horthy Miklós (1868–1957) tengerésztiszt, leendő kormányzó autográf levele. <http://kozpontiantikvarium.hu/aukcio/137/tetelek/71> (hozzáférés: 2019. április 22.) – Miniszterelnökség, Kulturális Javak Bizottsága 113. ülés, 2017. március 23. 6. sz. melléklet <https://oroksegvedelem.kormany.hu/download/5/c0/22000/KJB-ules-20170323.pdf> (Hozzáférés: 2019. ápr. 22.)